

प्रकरण ५ वे

उपसंहार

प्रकरण ५ वे

उपसंहार

'मंगेश पाडगांवकर आणि सुरेश भट यांच्या गळलांचा तुलनात्मक अभ्यास' या विषयातील हे पाचवे प्रकरण म्हणजे उपसंहार होय. या प्रकरणामध्ये मंगेश पाडगांवकर व सुरेश भट यांच्या काव्यसंग्रहातील गळलांचा अभ्यास केल्यानंतर पुढीलप्रमाणे निष्कर्ष नोंदवता येतील.

प्रबंधिकेतील 'प्रस्तावना व विषय निवडीमागील भूमिका' मध्ये तुलनात्मक साहित्य म्हणजे काय? याचा थोडक्यात आढावा घेऊन विषय निवडीमागील हेतू स्पष्ट केला आहे.

पहिल्या प्रकरणामध्ये गळल म्हणजे काय? तिची परंपरा, गळलेचे स्वरूप, गळलचा उगम आणि विकास, गळलचा आकृतिबंध, गळलविषय, शब्दयोजनेतील चातुर्य, गळलमधील प्रतिमा, वाक्प्रचार व म्हणी यांचा केलेला प्रभावी वापर, गळल एक गायनप्रकार, मराठीतील गळलची वाटचाल या गोष्टींचा परामर्श घेतला.

दुसऱ्या प्रकरणामध्ये सुरेश भटांच्या गळल काव्याचा परिचय व वाड्मयीन विशेष जाणून घेतले. भटांचे एकूण पाच काव्यसंग्रह आहेत. त्यामध्ये त्यांनी स्फूर्तिगान, हजल, भावगीत, भावकविता आणि गळल असे इतरही काव्यप्रकाराचा समावेश केला आहे. या काव्यसंग्रहातील सर्वात महत्वाचा प्रकार म्हणजे 'गळल' होय.

सुरेश भटांनी आपल्या गळलांमध्ये अनेक वृत्ताचा वापर केलेला दिसून येतो. बहुतांश गळलांमध्ये एका गुरु अक्षराऐवजी दोन लघु अक्षराची सवलत घेणे, तर एखादुसऱ्या गळलांमध्ये दोन लघु अक्षरांऐवजी एका गुरु अक्षराची सवलत घेणे असा प्रकार अवलंबलेला दिसतो. असा अल्पत्रुटीचा भाग सोडला तर हे स्पष्ट होते की, भट हे माधव जूलियनाप्रमाणेच वृत्तप्रभू आहेत.

भटांच्या काही गळलां केवळ आकृतिबंधातील नेहमीच्या कविता आहेत. अशा गळलांमधील द्विपदी स्वयंभू-स्वयंपूर्ण-स्वतंत्र नाहीत. ह्या गळल नेहमीच्या भावकवितेप्रमाणे उलगडत गेलेल्या आहेत. त्यांच्यातीलच प्रत्येक द्विपदीतील विषय प्रारंभापासून अखेरपर्यंत एकच हाताळ्लेला आहे. याशिवाय काही स्वतःकडे प्रेयसीची भूमिका घेऊन लिहिलेया असल्यामुळे त्या नाट्यगीते होत. कमीत

कमी पाच द्विपदींचा जो संकेत गळलमध्ये पाळावा लागतो त्या संकेताचे पालन भटांनी केले नसल्याचे दिसते.

सूक्ष्म भावाविष्कार हे त्यांच्या गळलचे महत्वाचे वैशिष्ट्य आहे. विदारक नाट्यपूर्ण चित्रण आपल्या गळलांमधून केले. भटांनी आपल्या गळलांमधून प्रेमभावना, सामाजिक, आत्मचिंतनपर, राजकीय आशय असणाऱ्या, देशभक्तीपर, निसर्गचित्रणपर, काव्यविषयक आशय असणाऱ्या अशा विविध विषयामध्ये भावना व्यक्त केल्याचे दिसते. त्यांच्या गळलांमध्ये विपुलताच नव्हे तर विविधताही आहे. प्रेमभावना व्यक्त करण्यासाठी त्यांनी सफल-विफल प्रेमाचे अत्यंत हळूवार व नाजूक चित्रण केले आहे. सामाजिक आशय व्यक्त करण्याऱ्या गळलांमध्ये भट समाजातील वर्गसंघर्ष, सत्तासंघर्ष चित्रित करतात. विषमतेच्या लढ्यामध्ये ते सर्वसामान्य लोकांच्या बाजूने उभे राहतात. त्यांच्या अशा गळलांमधून उच्च वर्गीया विषयीची चीड, संताप व्यक्त झाला आहे. त्यासाठी कधी ते सरळ, स्पष्टपणे तर कधी उपहास व उपरोधाने संताप व्यक्त करतात. याशिवाय आत्मचिंतनपर गळलांमधून त्यांना समाजाकडून मिळालेले चांगले-वाईट अनुभव व्यक्त करताना दिसतात. अशा गळलांमध्ये कवी हा केंद्रभागी असतो. आजूबाजूच्या वास्तवाचा त्याच्या अनुभवविश्वावर बरा-वाईट परिणाम होत असतो. त्या परिणामाची तो उत्कट, प्रभावी व अर्थपूर्ण अभिव्यक्ती गळलांमधून करीत असतो. चिंतनशील प्रकृतीला अनुसरून तो अंतर्मुख होऊन आत्मचिंतनास प्रवृत्त होत असतो. त्यातूनच गळलनिर्मिती होत असते. सुरेश भटांच्या राजकीय आशय असणाऱ्या गळलांही प्रभावी आहेत. समाजातील विसंगती, दंभ, ढोंग, अन्याय यावर त्यांचा संताप वाढतो. तो संताप परखड शब्दांत व्यक्त करतात. सभोवतालचे स्वार्थी जग यातील विरोध व संघर्ष यांचे ते नाट्यमय चित्रण करतात. याशिवाय निसर्गचित्रणपर, देशभक्तीपर, आध्यात्मिक, प्रासंगिक आशय असणाऱ्या गळलांही परिणामकारक आहेत.

गळलेमधील प्रत्येक द्विपदी ही प्रत्येकवेळी केवळ विरोधाभासावरच आधारित असेल असे नाही. बहुतांश वेळा मात्र हा विरोधाभास दिसून येतो. द्विपदीतील पहिली ओळ ही प्रस्तावना गृहीत धरली, तर दुसरी ओळ पहिल्या ओळीचा प्रभावी समारोप म्हणता येते. द्विपदीच्या ह्या विशिष्ट स्वरूपामुळे तिचे तंत्रही निश्चेत झालेले आहे. अशा विरोधाभासात्मक द्विपदीमध्ये पहिल्या ओळीतील वास्तवाच्या विरोधी असणारे दुसऱ्या ओळीतील वास्तव अधिक ठळकपणे व जोरकसपणे व्यक्त होते.

तसेच अपेक्षाभंगाचा रसिकाला मिळणारा व बराचसा अनपेक्षित स्वरूपाचा सुखद धक्का, तशीच नाट्यपूर्ण कलाटणी, चमत्कृती ह्या इतर बाबीही साधल्या जातात. सुरेश भटांनीही अशा विरोधाभासात्मक द्विपदी रचल्या आहेत.

सुरेश भटांवर केशवसुत, तांबे आणि कुसुमाग्रज यांचा प्रभाव होता. महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका पृ. ६ वर सुरेश भट म्हणतात, “केशवसुतांपासून जे काही सांगायचे आहे ते बिनधास्त सांगावे हे मी शिकलो. तांब्यांकडून प्रसाद, माधुर्य व गेयता उचलली आणि कुसुमाग्रजांकडून रोमँटिसिझम आणि उचुंग कल्पनाविलास घेतला.” या सर्वांची बीजे सुरेश भटांच्या गळलांमध्ये पहायला मिळतात.

सुरेश भटांच्या गळलांमध्ये प्रतिमांना महत्वाचे स्थान आहे. त्यांच्या गळलांमध्ये आढळणारे प्रतिमाविश्व अत्यंत विपुल, विविध, सुंदर, संपन्न वैशिष्ट्यपूर्ण असे आहे. अपवाद काही गळलांमधील प्रतिमांची पुनरावृत्ती झाल्याचे दिसून येते. असे असले तरी त्यांनी वापरलेल्या प्रतिमा या अस्सल मराठी आहेत. त्यामुळे ‘गळल’ हा काव्यप्रकार परकीय न राहता त्याला मराठीपण प्रास झाले आहे. उदा. आत्म्याचे चांदणे, हृदयाचा फुटका पेला, दंशाचा सूर्य, साळसूद काटे, कळीचा दंश, फुलाचा वार, सुबंधाचा कांगावा, बोलके हस्ताक्षर, आसवांची आद्याक्षरे, फुलांची दिंडी, पावसाचे गाव, कायांचा कापूर, लाल ओठाची पहाट इ. वैशिष्ट्यपूर्ण प्रतिमा सुरेश भटांनी वापरल्या आहेत.

सुरेश भटांच्या गळलला मिळालेले मराठीपण मिळाले आहे ते त्यांनी वापरलेल्या म्हणी व वाक्‌प्रचारामुळे. आपले अनुभवविश्व व्यक्त करण्यासाठी वाक्‌प्रचार, पौराणिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक संदर्भ, प्रतिके प्रतिमा व शब्दप्रयोग यांचा वापर करतात.

भटांनी आपल्या गळलांना शीषके दिलेली आहेत. गळलांमधील प्रत्येक द्विपदीमध्ये वेगवेगळे विषय हाताळले जातात. त्यामुळे नेमके कोणते शीषक गळलला द्यावे हा महत्वाचा प्रश्न. पण सुरेश भटांनी दिलेली शीषके एका दृष्टीने योग्यच आहेत असे वाटते. त्यामुळेच सुरेश भटांच्या गळला आज रसिकांच्या हृदयसिंहासनावर विराजमान झालेल्या आहेत असे वाटते.

भटांनी आपली गळल आकर्षक बनविण्यासाठी ज्याप्रमाणे वाक्‌प्रचार, म्हणी व प्रतिमा यांचा वापर केला आहे तसाच काही इतर भाषेतील शब्दांचाही वापर केला आहे. त्यामध्ये अलबेला, फैसला, दिल्गीर, बाकाबुलंद, याद अशा काही शब्दांचा समावेश होतो:

सुरेश भटांच्या गळलांचा अभ्यास केल्यानंतर त्यांच्या गळलांची व्यापकता लक्षात येते.

तिसऱ्या प्रकरणामध्ये 'मंगेश पाडगांवकरांच्या गळल काव्याचा परिचय व वाडम्यीन विशेष' यांचा अभ्यास केला. 'गळल' या एकाच गळलसंग्रहामध्ये त्यांची गळल पहायला मिळते. या गळलसंग्रहामध्ये एकूण ८५ गळलांचा समावेश केला आहे.

'गळल' या काव्यसंग्रहातील बहुतांश गळला नेहमीच्या भावकवितेप्रमाणे झालेली आहे. केवळ गळलचा आकृतिबंध वापरल्याचा अनुभव येतो. अक्षरगणवृत्ता मधील रचना असताना एका गुरु अक्षराएवजी दोन लघु अक्षरांची योजना करून त्याला मात्रावृत्ताचे स्वरूप देणे, गळल अक्षरछंदात रचणे, शेवटपर्यंत एकाच वृत्तात गळल न रचणे, द्विपदींची संख्या कमीत कमी पाच नसणे, यमक योजना तंत्रशुद्ध नसणे यासारख्या उणिवा रचनातंत्राच्या बाबतीत जाणवतात.

पाडगांवकरांनी आपल्या गळलांमधून प्रेमभावना, सामाजिक, निसर्गचित्रणपर, आत्मचिंतनपर, वर्णनात्मक, कथानकपर, राजकीय आशय असणाऱ्या व काव्यविषयक आशय असणाऱ्या गळल इ. विषय मांडले. या विषयावरील गळलांमध्ये प्रारंभापासून शेवटपर्यंत एकच विषय हाताळलेला पहायला मिळतो. शिवाय स्वयंभू-स्वयंपूर्ण-स्वतंत्र द्विपदींचा अभाव त्यांच्या गळलांमध्ये जाणवतो. प्रेमभावना व्यक्त करणाऱ्या गळलांमधून प्रेमभावनेच्या विविध छटा, अत्यंत हळूवारपणे, उत्कटतेने व गेयतापूर्ण पद्धतीने व्यक्त करीत आले आहेत. सामाजिक आशय व्यक्त करणाऱ्या गळलांमध्ये पाडगांवकरांनी स्वातंत्र्योत्तर भारतातील घडामोर्डींचे चित्रण केले आहे. राजकीय, सामाजिक, धार्मिक, साहित्यिक परिस्थितीचा भारतीय समूहमनावर व व्यक्तीमनावर जो परिणाम झाला त्याचे अस्वस्थ करणारे चित्रण केलेले आहे. समाजामधील परिस्थितीचा कवीवर व समाजावर झालेला परिणाम पाडगांवकरांना अस्वस्थ करतो. आता समाजामध्ये पूर्वीप्रमाणे माणूस राहिला नाही ही खंत पाडगांवकर व्यक्त करतात. गर्दीत वावरत असूनही एकटेपणाचे दुःख आपण भोगत आहोत असे कवीला वाटते. असे काहीसे निराशाजनक चित्रण पाडगांवकरांनी आत्मचिंतनपर गळलांमधून केले आहे. याशिवाय निसर्गचित्रणपर, कथानकपर, वर्णनात्मक गळलही पाडगांवकरांनी लिहिल्या आहेत.

पाडगांवकरांनी बन्याच गळलांमध्ये विरोधन्यासात्मकता व नाट्यात्मकता यांचा वापर केला आहे. परंतु अशी रचना वरवरची व ढोबळ वाटते.

मंगेश पाडगांवरांच्यावर माधव जूलियन पद्धतीच्या गळलांचा प्रभाव असल्याने माधव जूलियनांच्याप्रमाणेच त्यांनीही गळलच्या रचनातंत्राविषयीची बंधने पाळली नसल्याचे जाणवते.

पाडगांवकरांनी आपल्या गळलांमध्ये प्रतिमा, वाक्प्रचार व म्हणी यांचा प्रभावी वापर केल्याचे दिसते. निसर्गातील विविध प्रतिमांमधून त्यांच्या मनातील सृजन क्षणांचा अविष्कार घडवितात. निसर्गातील सोंदर्य ते अचूकपणे व सूक्ष्म नजरेने टिपतात. हे सोंदर्य त्यांच्या नवन्व्या प्रतिमांतून प्रकट होते. प्रतिमांबोबरच पाडगांवकरांनी वाक्प्रचार व म्हणी यांचासुदृधा प्रभावी वापर केल्याचे दिसते.

पाडगांवकरांनी आपल्या गळलांना शीर्षके न देता क्रमांक दिले आहेत. त्यामुळे त्यांच्या गळलांना ओळखणे अवघड जाते. काहीवेळा गळलांमधून एक विषय जरी हाताळला असला तरी प्रत्येक द्विपदी एका स्वतंत्र कवितेचा अनुभव देत असते अशावेळी त्या गळलांना अनुरूप असे शीर्षक दिले तर ती गळल अभ्यास करण्यास सुलभ होईल असे वाटते.

चौथ्या प्रकरणामध्ये सुरेश भट व मंगेश पाडगांवकरांच्या गळलांमधील साम्य-भेद पाहिले असता ते पुढीलप्रमाणे निर्दर्शनास आले.

सुरेश भट व पाडगांवकर यांच्या प्रेमभावना, सामाजिक, आत्मचिंतनपर, निसर्गचित्रणपर, काव्यविषयक, राजकीय आशय असणाऱ्या गळलांच्या विषयांमध्ये साम्य दिसून आले. याशिवाय गळलांमध्ये असणारा नाट्यपूर्ण विरोधाभास, गळलांमध्ये केलेला वाक्प्रचार व म्हणी यांचा वापर, इतर भाषेतील शब्दांचा वापर, गळलांमधील द्विपदीमध्ये असणारे साम्य व कवीचे असलेले तीव्र संवेदनशील मन या बाबींमध्ये साम्य दिसून आले. तर भेदामध्ये विषयाच्या बाबतीत सुरेश भटांच्या प्रासंगिक, अध्यात्मिक आशय असणाऱ्या गळला आहेत. तर पाडगांवकरांच्या वर्णनात्मक व कथानकपर गळला आहेत. याशिवाय शीर्षकातील भेद, गळललेखनामागील प्रेरणा, रचनातंत्रविषयक विचार, प्रतिमांमध्ये असलेला भेद व मंगेश पाडगांवकर व सुरेश भटांच्या गळल कार्याचा आढावा घेतला.

१९६५ नंतरच्या काळात माधव जूलियन पद्धतीच्या गळलांपेक्षा वेगळी गळल मराठीत लिहिली जाऊ लागली ती सुरेश भटांच्या गळलांच्या रूपाने, दिवसेंदिवस भट पद्धतीच्या गळलेचा विकास होत गेला. गळलेचा आकृतिबंध समजल्याशिवाय गळल लिहिताच येत नाही या मताचे सुरेश भट असल्यामुळे त्यांनी मुळातून गळल समजावून घेतली व आपण खरीखरी व दर्जेदार गळल

लिहायची या विचाराने गझल लिहिली. त्यात त्यांना यश मिळाले. त्यांनी 'गझलयुग' निर्माण केले एवढे प्रचंड सामर्थ्य त्यांच्या गझलांचे आहे. त्यांनी एकूण पाच काव्यसंग्रह लिहिले. त्यात वेगळेपणाने उत्तून दिसणारी कविता म्हणजेच गझल असे म्हणता येईल.

मराठी भाषेविषयी ज्यांना रास्त गर्व आहे, त्या सुरेश भटांनी आपल्या मराठीमध्ये उर्दू गझलांची नजाकत, नखरा, ऐट, मोहकपणा, तेज आणि धार उत्तरवली नसती तरच नवल. मराठी कवितेच्या इतिहासात आपल्या उत्कृष्ट गझलनिर्मितीमुळे त्यांनी इतिहास निर्माण केला असे सुरेश भट हे एक श्रेष्ठ प्रतिभावंत कवी आहेत. त्यांच्या गझल इतक्या प्रभावी आहेत की सांच्या महाराष्ट्रातील रसिकांना तिने आपलसं केलं अस नाही तर त्यांच्या गझलांमुळे स्फूर्ती येऊन असंख्य तरुण कवी गझलनिर्मिती करण्यात मग्न होऊन गेले आहेत त्याना मार्गदर्शन करण्यासाठी 'एल्नार'च्या शेवटी 'गझलेची बाराखडी' या शीर्षकाचा एक स्वतंत्र लेख जोडला आहे. त्यामध्ये त्यांनी गझलविषयीचे नियम दिलेले आहेत. लेखाच्या सुरुवातीलाच सुरेश भट म्हणतात, "आता महाराष्ट्रात गझल हा काव्यप्रकार आपल्या अंगभूत शक्तीमुळे दिवरेंदिवस अधिकाधिक लोकप्रिय होऊ लागला आहे. आता नव्या दमाची तरुण मराठी पिढी गझलकडे वळू लागलेली आहे. परंतु दुर्देवाने गझलेची पुरेशी किंवा मुळीच माहिती नसल्यामुळे कोणतीही रचना अनेकदा 'गझल' म्हणून सादर केली जाते." यावरून त्यांच्या गझलविषयाची निष्ठा व्यक्त होते. त्यांनी केवळ सुंदर सुंदर गझला लिहिल्या नाहीत तर येणाऱ्या पिढीला मार्गदर्शन करण्याचं मोलाचं कार्य केलं आहे. त्यांच्या द्विपदीमधून तसा आशयही व्यक्त झाला आहे.

"जरी वर्तमानाला कळेना आमुची भाषा,
विजा घेऊन येणाऱ्या पिढ्यांशी बोलतो आम्ही!"

पाडगांवकरांचे निसर्गमन आणि निसर्गाच्या अंतरंगाशी जडलेले त्यांचे नाते ह्यांचा प्रत्यय पाडगांवकरांच्या गझलांचा अभ्यास करताना येतो. मंगेश पाडगांवकरांच्या सर्व गझला 'गझल' या काव्यसंग्रहामध्ये आढळतात. प्रारंभापासूनच प्रेमभावनेच्या विविध छटा आपल्या कवितामधून अत्यंत हळूवारपणे, उत्कटतेने व गेयतापूर्ण पद्धतीने व्यक्त करीत आले आहेत. त्यांची गझल निसर्गातील प्रतिमांनी सजलेली असली तरी त्याला समाजातील वास्तवाची किनार लाभलेली आहे. प्रेमाविष्कारा

बरोबरच सामाजिक, सांस्कृतिक आणि राजकीय जाणिवाही पाडगांवकरांच्या गळलांमधून व्यक्त झाल्या आहे. मूल्यहीन समाज आणि राजकीय दलालांची विदारक चित्रणेही त्यांनी रेखाटली आहेत. याशिवाय मृत्यूविषयीच्या भावना व्यक्त केल्या आहेत. याशिवाय मृत्यूविषयीच्या भावना व्यक्त केल्या आहेत. जीवनाविषयीची प्रचंड आसक्ती त्यांना आहे. ही जीवनासक्ती काहीवेळा तात्त्विक स्वरूपात प्रकट होते व ही तात्त्विकता चिंतनाचे रूपही प्रकट करताना जाणवते.

रचनेच्या दृष्टीने विचार केला तर रदीफ, काफियाचा वावर, नाट्यात्मकता, अर्थमयी शब्दयोजना, विरोधाभास यांचा उत्तम वापर पाडगांवकरांनी केला आहे असे जाणवते.

पाडगांवकरांच्या सर्वच गळला रचनातंत्राच्या दृष्टीने निर्दोष आहेत असे म्हणता येत नाही. तरीही मराठी गळल रचनेच्या संदर्भात गळलवृत्ती जगणारा एक प्रयोगशील कवी म्हणून त्यांचा निर्देश करता येईल. ‘गळल’ हा काव्यप्रकार त्यांनी मुळातून नीट समजून घेतला आहे असे दिसत नाही. ते म्हणतात, “कोणत्याही परंपरेचे कसलेही ओझे मी गळल लिहिताना उचलून घेण्यास बांधलेला नाही..... गळलां मधील प्रत्येक शेर स्वतंत्र असतो आणि त्याचा आस्वादही स्वतंत्रपणे घेतला पाहिजे हा दंडकही एक ओझेच आहे असे मी मानतो.... अशी रचना केली नाही तर ती एकपिंडी भावकविता, तो गळल नव्हेच ही दमदाटी मुळीच मानणार नाही.”(मराठी गळल : १९२० ते १९८५ प्रा. डॉ. अविनाश कांबळे, पृ. १२८) शेवटी पाडगांवकरांच्या गळलांविषयी असे म्हणता येईल की, त्यांच्या भावकवितेने त्यांच्या गळलांवर मात केली आहे.

मंगेश पाडगांवकरांच्या पिंड गळललेखनाचा नाही. त्यांनी कोणत्याही एखाद्या काव्यप्रकारात स्वतःला गुंतवून घेतलेले नाही. काव्यक्षेत्रामध्ये त्यांनी अनेक प्रयोग केलेले आहेत. अपवाद गळल लेखनामागेही त्यांची प्रयोगशीलता हीच प्रेरणा असावी. असे असले तरी केवळ प्रयोगशीलता हे एकच कारण त्यांच्या गळललेखनामागे नव्हती तर त्यांची काव्यनिष्ठा हेही कारण आहे. म्हणूनच त्यांनी सुरेश भटांच्या गळलांप्रमाणे प्रभावी गळल लिहिण्याचा प्रयत्न केल्याचे दिसते. त्यात त्यांना फारसे यथ मिळाले नसले तरी त्यांच्या व सुरेश भटांच्या गळलांमध्ये काही समान धागे असल्याचे जाणवते. म्हणूनच तीव्र संवेदनशील कवीमन असलेले भट व पाडगांवकर यांच्या गळलांचा तुलनात्मक अभ्यास करावा असे वाटले.

वरील सर्व निष्कर्षातून हे सिद्ध होते की, सुरेश भटांची गळल मंगेश पाडगांवकरांच्या गळलेपेक्षा उच्च दर्जाची आहे. हा दर्जा ठरविताना सुरेश भटांच्या गळलांतील आशय, रचनातंत्र, शब्दयोजनेतील चातुर्थ, वाक्प्रचार व म्हणी, प्रतिमा यांचा केलेला प्रभावी वापर, गळलला अनुरूप असे विषय यांचा विचार केला. यावरुन सुरेश श्रटांचे एकूण मराठी गळलमध्ये किती महत्वाचे स्थान आहे हे लक्षात येते. पाडगांवकरांच्या गळलांसंबंधी असे म्हणता येईल की निसर्गकाव्यामध्ये व भाव कवितेमध्ये यशस्वी झालेल्या पाडगांवकरांना गळललेखनामध्ये मात्र अपयश आले.